

PAVIRŠIŲ DEZINFEKCIJOS GAIRĖS

2020-03-25

Šiose gairėse pateikti pasiūlymai ir informacija atspindi dabartinį žinių apie kovą su SARS-CoV-2 viruso plitimu skirtų cheminės dezinfekcijos priemonių efektyvumo ir poveikio žmonių sveikatai lygį. Dezinfekantai yra svarbi, tačiau ne pagrindinė ir tik viena iš daugelio COVID-19 infekcijos prevencijos priemonių. Prevencija efektyvi tik taikant visas priemones.

I. Įteisinti paviršių dezinfekantai

Paviršių dezinfekantai yra 2 produktų tipo biocidiniai produktai. Tiekti Lietuvos rinkai ir naudoti galima tik Lietuvoje autorizuotus (įteisintus) biocidinius produktus. Įteisintų paviršių dezinfekantų yra daugiau kaip 200, duomenys apie juos skelbiami <https://biocidai.nvsc.lt/>.

Gairėse pateikiami patarimai ir informacija tik dėl Lietuvoje įteisintų paviršių dezinfekantų pasirinkimo. Pasirinktas dezinfekantas turi būti naudojamas tik pagal autorizacijos liudijime nurodytą paskirtį ir tik griežtai laikantis naudojimo instrukcijos.

Naudojant neįteisintus paviršių dezinfekantus galima pakenkti naudotojų ir aplinkinių sveikatai bei nepasiekti rezultato – viruso sunaikinimo.

Informaciją apie tiekiamus rinkai ir (arba) naudojamus neįteisintus biocidinius produktus prašome pateikti Nacionaliniam visuomenės sveikatos centrai prie Sveikatos apsaugos ministerijos (toliau – NVSC) info@nvsc.lt, Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai tarnyba@vvtat.lt, Valstybinei darbo inspekcijai info@vdi.lt. Informaciją apie importuojamus falsifikuotus dezinfekantus prašome pranešti Lietuvos Respublikos muitinei muitine@lrmuitine.lt ir Europos kovos su sukčiavimu tarnybai (European Anti-Fraud Office, OLAF) https://ec.europa.eu/anti-fraud/olaf-and-you/report-fraud_lt.

II. Efektyvumo įrodymai

Dezinfekantų efektyvumo tyrimai naudojant SARS-CoV-2 virusą neatliekami; efektyvumas prieš šį virusą įrodomas tyrimams naudojant kitus virusus.

Beveik visi paviršių dezinfekantai buvo autorizuoti prieš sužinant apie SARS-CoV-2, todėl jų tinkamumas COVID-19 infekcijos prevencijai vertinamas pagal netiesioginius duomenis. Laikoma, kad konkretus dezinfekantas efektyvus prieš SARS-CoV-2, jeigu per nustatytą ekspozicijos laiką jis sumažina daugiau kaip 4Log₁₀ šių virusų: Rino, Rota, Adeno, Noro, Polio, HAV, BVDV kartu su Vaccinia; svariausi įrodymai – gauti naudojant SARS-CoV, MERS-CoV arba jų atitikmenis.

Kitas labai svarbus efektyvumo įvertinimo elementas – ekspozicija (laikas, per kurį pasireiškia virucidinis poveikis). Ekspozicija turi būti tinkama realiomis naudojimo sąlygomis.

III. Momentinis ir liekamasis poveikis

Dalis dezinfekantų pasižymi tik labai greitu ar greitu momentiniu (ekspozicija iki 1–5 min.) poveikiu. Po ekspozicijos, išgaravus veikliajai medžiagai, paviršius lieka niekaip neapsaugotas nuo naujo užteršimo.

Kita dalis dezinfekantų pasižymi kiek ilgesniu momentiniu (iki 15 min.) poveikiu ir liekamuoju poveikiu. Išgaravus tirpikliui (dažniausiai – vandeniui) veiklioji medžiaga lieka ant paviršiaus ir dar kurį laiką jį apsaugo.

Dar viena dezinfekantų dalis pasižymi tiek greitu momentiniu, tiek ir liekamuuju poveikiu, nes juose yra kelių rūšių veikliosios medžiagos – tos, kurios greitai sunaikina virusus ir išgaruoja bei tos, kurios išlieka ant paviršių.

IV. Paviršių savybės

Dalis dezinfekantų dėl savo savybių tinkami tik lygiems, neporėtiems, organinėmis medžiagomis neužterštiems paviršiams. Kita dalis tinka ir porėtiems, ir (arba) užterštiems paviršiams dezinfekuoti be išankstinio jų nuvalymo ar nuplovimo.

Pasirenkant konkretų dezinfekantą, taip pat reikia atsižvelgti į jo suderinamumą su dezinfekuojamu paviršiumi. Kai kurie dezinfekantai gadina tam tikrus paviršius arba susilietę su jais netenka savo biocidinių savybių.

Veikliųjų medžiagų ir paviršių suderinamumo duomenys pateikti šių gairių priede.

V. Naudojimo būdas

Paviršiai dezinfekuojami juos sudrėkinant dezinfekantu. Dezinfekcija atliekama šluostant paviršius dezinfekantu sumirkyta šluoste (servetėle), apipurškiant arba specialia įranga paskleidžiant į orą dezinfekanto dulksną, rūką ar aerosolį; trečiuoju būdu kartu su paviršių dezinfekcija atliekama ir oro dezinfekcija, naudojant šį būdą reikia atkreipti dėmesį, kad pilnai sudrėktų ne tik horizontalūs, bet ir vertikalūs paviršiai.

VI. Sveikatos apsauga

Beveik visi paviršių dezinfekcijai naudojami biocidiniai produktai yra pavojingi sveikatai mišiniai („bio caedo“ – žudantys gyvybę).

Pasirenkant dezinfekantus reikia vadovautis principu „pirmiausia – nepakenkti“ ir įvertinti šias svarbiausias aplinkybes, susijusias su sveikata:

- dezinfekanto lakumas ir poveikis įkvėpus. Lakūs ir pavojingi sveikatai dezinfekantai gali būti naudojami tik profesionaliųjų naudotojų taikant atitinkamas bendrąsias ir asmenines saugos priemones; dezinfekcijos metu ir tol, kol patalpa nebus gerai išvėdinta, joje negali būti pašalinių asmenų;
- dezinfekanto poveikis odai ir per odą. Odos ėsdinimą, alergiją, dirginimą ar sisteminį poveikį per odą turintys dezinfekantai gali būti naudojami tik profesionaliųjų naudotojų taikant atitinkamas bendrąsias ir asmenines saugos priemones; po dezinfekcijos ant paviršių, prie kurių liesis kiti asmenys arba kurie gali susiliesti su maistu (išskyrus tam tikras rūgštis) negali likti veikliųjų medžiagų liekanų;
- dezinfekanto poveikis prarijus. Naudojant pavojingus prarijus dezinfekantus turi būti taikomos atsitiktinio ir tyčinio apsinuodijimo prevencijos priemonės;
- darbinių tirpalų gamyba iš koncentratų. Koncentratas beveik visais atvejais žymiai pavojingesnis sveikatai negu iš jo pagamintas (atskiedus) darbinis tirpalas. Patartina įsigyti paruoštą naudoti darbinį tirpalą, o nesant tokios galimybės – gaminant darbinį tirpalą taikyti reikiamas saugos priemones;
- poveikis pašaliniams asmenims. Būtina įvertinti, ar pasirinktas dezinfekantas jį panaudojus nedarys poveikio pašalinių žmonių sveikatai; ar turimos pašalinių asmenų apsaugos priemonės pakankamos apsaugoti jų sveikatą. Jėgu ne – to dezinfekanto naudoti negalima.

VII. Dezinfekantų pasirinkimas pagal veikliąsias medžiagas

Universalių visiems atvejams tinkamų paviršių dezinfekantų nėra.

Konkrečiau dezinfekanto tinkamumą kiekvienu konkrečiu atveju lemia jo sudėtyje esančios veikliosios medžiagos, anksčiau aptartos ir kitos aplinkybės. Toliau nurodytų veiklių medžiagų (atsižvelgus į koncentraciją, ekspoziciją ir kitas aplinkybes) efektyvumas laikomas tinkamu COVID-19 infekcijos prevencijai.

- **Ketvirtiniai amonio junginiai.**

Tai vieno ar kelių ketvirtinių amonio junginių dažniausiai vandeniniai tirpalai.

Šiek tiek ilgesnis momentinis (iki 15 min.) poveikis ir liekamasis poveikis.

Dideliems lygiams ir porėtiems, švariems ir organinėmis medžiagomis užterštiems paviršiams be išankstinio jų nuvalymo. Suderinami su dauguma paviršių (detalesnį žr. priede).

Naudotini visais trimis būdais.

Kartais sudėtinga užtikrinti pakankamą ekspoziciją.

Koncentratai sukelia sunkius akių ir odos nudegimus, odos alergiją. Darbiniai tirpalai, priklausomai nuo koncentracijos, gali sukelti odos alergines reakcijas.

Po dezinfekcijos ant paviršių lieka veiklių medžiagų liekanos.

- **Alkoholiai.**

Tai vieno ar kelių alkoholių (etilo, izopropilo) mišiniai su vandeniu.

Greitas momentinis (dažniausiai iki 1–5 min.) poveikis. Liekamojo poveikio nėra.

Tik mažiems lygiams ir organinėmis medžiagomis neužterštiems paviršiams. Suderinami su dauguma paviršių (detalesnį žr. priede).

Naudotini pirmuoju būdu (dezinfekcija sumirkyta šluoste, servetėle).

Dažnai sudėtinga užtikrinti pakankamą ekspoziciją (nuo paviršiaus išgaruoja labai greitai, todėl reikalingas pakartotinis šluostymas).

Izopropilo alkoholio garai turi narkotinį poveikį centrinei nervų sistemai.

Po dezinfekcijos ant paviršių nelieka veiklių medžiagų.

- **Rūgštys.**

Tai vienos (rečiau kelių) rūgščių vandeniniai tirpalai.

Greitas momentinis (dažniausiai iki 10 min.) poveikis. Lakių rūgščių liekamojo poveikio nėra.

Lygiams ir organinėmis medžiagomis neužterštiems paviršiams arba mažai užterštiems paviršiams. Suderinamos tik su tam tikrais paviršiais (detalesnį žr. priede).

Naudotini pirmuoju būdu (dezinfekcija sumirkyta šluoste, servetėle); maisto pramonėje ar specifiniais atvejais – ir kitais būdais.

Nesudėtinga užtikrinti pakankamą ekspoziciją.

Sukelia akių ir odos nudegimus. Dažniausiai naudojamos tos rūgštys, kurios taip pat naudojamos kaip maisto priedai, todėl jų liekanos ant paviršių apsinuodijimo rizikos nekelti.

Po dezinfekcijos ant paviršių nelieka lakių veikliųjų medžiagų.

- **Vandenilio peroksidas.**

Tai vandenilio peroksido vandeniniai tirpalai.

Labai greitas arba greitas momentinis (dažniausiai iki 1 min., rečiau iki 10 min.) poveikis. Liekamojo poveikio nėra.

Lygiems ir organinėmis medžiagomis neužterštiems arba mažai užterštiems paviršiams.

Nesuderinamas su tam tikrais paviršiais (detalesnį žr. priede).

Naudotinas visais trimis būdais.

Nesudėtinga užtikrinti pakankamą ekspoziciją.

Gali dirginti akis, įkvėpus purškiamo – ir kvėpavimo takus. Skilimo produktai rizikos nekelti.

Po dezinfekcijos ant paviršių nelieka veikliųjų medžiagų.

- **Aldehidai, chloro junginiai.**

Tai aldehidų (form-, gliutar-) vandeniniai tirpalai, aktyvų chlorą išskiriančių junginių vandeniniai tirpalai.

Labai greitas arba greitas momentinis (aldehidams dažniausiai iki 2 min.; chloro junginių – iki 10 min.) poveikis. Liekamojo poveikio nėra.

Lygiems ir organinėmis medžiagomis neužterštiems arba mažai užterštiems paviršiams.

Nesuderinami su tam tikrais paviršiais (detalesnį žr. priede).

Naudotini pirmuoju būdu, specifiniais atvejais – ir kitais būdais.

Nesudėtinga užtikrinti pakankamą ekspoziciją.

Didelis toksiškumas įkvėpus ir susilietus su oda, sunkios atokios pasekmės.

Po dezinfekcijos ant paviršių nelieka veikliųjų medžiagų.

- **Kita.**

Viename paviršių dezinfekante gali būti įdėta skirtingų grupių veikliųjų medžiagų. Tai įprasti atvejai siekiant pasinaudoti kiekvienos grupės veikliosioms medžiagoms būdingais privalumais ir sumažinti kiekvienos veikliosios medžiagos koncentraciją. Pavyzdžiui, ketvirtinių amonio junginių ir alkoholių mišiniai pasižymi tiek pirmosioms, tiek ir antrosioms medžiagoms būdingais privalumais, o jų koncentracijos produkte mažesnės už tas, kurių reikėtų virucidiniam poveikiui naudojant atskirai.

VIII. Dezinfekantų pasirinkimas pagal paviršius

Paviršiai, kuriuos galima dezinfekuoti konkrečiu dezinfekantu, reikalinga ekspozicija bei kitos svarbios sąlygos užtikrinti efektyvų poveikį bei sveikatos apsaugą nurodytos to dezinfekanto autorizacijos liudijime.

Tam pačiam paviršiui dezinfekuoti tinka nuo kelių iki keliasdešimt įteisintų dezinfekantų. Konkretus dezinfekantas pasirenkamas vadovaujantis šiais kriterijais:

- **Labai maži ar maži paviršiai viešose vietose, su kuriais nuolat liečiasi skirtingi žmonės ir kuriuos prieš arba po sąlyčio gali dezinfekuoti kiekvienas žmogus arba jį aptarnaujantis darbuotojas.**

Pavyzdžiai: bendrojo naudojimo tualetų dangčiai, durų rankenos, elektros jungikliai, vandens čiaupų rankenos; taksų durų rankenėlės; pirkinių krepšelių, vežimėlių rankenos, kortelių skaitytuvai parduotuvėse ir pan. Naudojami kuo trumpesnės ekspozicijos patį mažiausią poveikį sveikatai turintys momentinio poveikio alkoholiniai ar peroksidiniai dezinfekantai – jau įmirkytos vienkartinės servetėlės arba dezinfekanto dozatorius ir sausos vienkartinės servetėlės, kurias žmogus sudrėkina pats.

- **Paviršiai vietose, kuriose nuolat būna skirtingi žmonės ir kurie neturi tiesioginio sąlyčio su žmogaus oda.** Pavyzdžiai: viešasis transportas; daugiabučių namų laiptinės; viešųjų paslaugų įmonių, įstaigų bendrojo naudojimo patalpos ir pan. Naudojami vidutinės ekspozicijos dezinfekantai su liekamuoju poveikiu – ketvirtinių amonio junginių, ketvirtinių amonio junginių ir kitų grupių veiklių medžiagų mišinių dezinfekantai. Paviršiai mažesnėse patalpose dezinfekuojami visais trimis būdais; didelėse patalpose ar sudėtingos konfigūracijos paviršių dezinfekcijai dezinfekantas specialia įranga paskleidžiamas į orą kaip dulksna, rūkas ar aerosolis.
- **Paviršiai labai didelės rizikos vietose.** Pavyzdžiai: greitosios pagalbos, policijos ir infekuotus asmenis pervežantis transportas; daugiabučių namų laiptinės, kuriose gyvena asmenys su patvirtinta COVID-19 infekcija; vietos, susijusios su žmonių tyrimais dėl užsikrėtimo SARS-CoV-2 virusu, ir pan. Naudojami vidutinės ekspozicijos dezinfekantai su liekamuoju poveikiu – ketvirtinių amonio junginių ir kitų grupių veiklių medžiagų mišinių dezinfekantai ir papildomai, jei yra galimybė, greito momentinio poveikio peroksidiniai dezinfekantai specialia įranga paskleidžiant į orą kaip dulksną, rūką ar aerosolį (kartu dezinfekuojamas ir oras). Paviršiai, kurie gali turėti sąlytį su žmogaus oda, papildomai dezinfekuojami greito momentinio poveikio dezinfekantais juos šluostant arba apipurškiant.
- **Kiti atvejai.** Pavyzdžiai: maisto gaminių vietos parduotuvėse; sandėliai; gamybinės patalpos ir pan. Dezinfekuojami įprasta tvarka; maisto gaminių vietose paviršiai, kurie gali liestis su maistu, dezinfekuojami Lietuvoje įteisintais 4 produktų tipo biocidiniais produktais (maisto srities dezinfekantais).
- **Paviršiai buityje.** Pavyzdys: butas, kuriame gyvena keli asmenys ir vienam iš jų nustatyta arba įtariama COVID-19 infekcija. Paviršiai, su kuriais gali liestis visi bute gyvenantys asmenys, gali būti dezinfekuojami greito momentinio poveikio dezinfekantais prieš arba po kiekvieno sąlyčio. Dezinfekcija neapsaugo nuo užsikrėtimo SARS-CoV-2 virusu per orą.

Dažnai neįmanoma nustatyti, ar konkrečius paviršius lietė asmuo, kuriam nustatyta COVID-19 infekcija (arba turėjęs kontaktą su tokiu asmeniu, arba saviizoliacijoje esantis asmuo), todėl, vadovaujantis atsargumo principu, siūlytina visus skirtingų žmonių liečiamus paviršius vertinti kaip galimai užterštus SARS-CoV-2 virusu.